

Yayın Değerlendirme / Book Reviews

Eraslan, Kemal (2016). *Yesevî'nin Fakr-nâmesi*. Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yay.

Saadet Çetin*

2016 yılı UNESCO tarafından Hoca Ahmet Yesevi yılı ilan edildi. Vefatının 850. senesine tekabül eden 2016 yılı boyunca gerçekleştirilen etkinlikler çerçevesinde, “Hazret-i Türkistan” Ahmet Yesevi anılırken, Türk-İslam dünyasına bıraktığı miras da hatırlandı. 2016'nın Ahmet Yesevi yılı olarak kabul edilmesinde öncü rol oynayan Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi de bu vesileyle bir dizi anlamlı çalışmaya imza attı. Nisan ayında gerçekleştirilen Uluslararası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu'nun yanı sıra konferanslar, seminerler ve *Divan-ı Hikmet* sohbetleri düzenlendi, Yesevi'nin sevgi ve barış temaları etrafında bir farkındalık oluşturulmaya çalışıldı. Ancak Ahmet Yesevi Üniversitesi'nin çalışmaları bunlarla sınırlı kalmadı. Anma yılının bilimsel arka planını oluşturmak ve Ahmet Yesevi'nin gerek şahsının gerekse eserlerinin tanıtılmasını sağlamak amacıyla prestij kitaplar yayınlandı. Bu bağlamda ilk adım Prof. Dr. Necdet Tosun editörlüğünde hazırlanan *Ahmed Yesevi* kitabıyla atılmıştı. Türk-İslam tasavvufunun temelini oluşturan Ahmet Yesevi ve onun tasavvufunun, davetinin daha iyi anlaşılması ve tanınması adına ortaya konulan çalışmaların bir basamağını ise Prof. Dr. Kemal Eraslan'ın hazırladığı *Yesevî'nin Fakr-nâmesi* adlı eser oluşturuyor.

Divan-ı Hikmet'in mukaddimesi olarak nitelendirilen *Fakr-nâme*, ilk defa 1977 yılında yazar Kemal Eraslan tarafından yeni harflere çevrilmiş ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi'nin 22. sayısında (s. 45-120) makale olarak yayınlanmıştır. Kemal Eraslan'ın bilim dünyasına tanıttığı bu eser ile ilgili 2008 yılında Prof. Dr. Abdurrahman Güzel kapsamlı bir inceleme kitabı yayınlamıştır. Bu çalışmalarla yeniden hatırlanıp anlamlandırılan *Fakr-nâme*, 2016 Hoca Ahmed Yesevi yılı gibi anlamlı bir etkinlik çerçevesinde Prof. Dr. Necdet Tosun'un ve Ahmet Yesevi Üniversitesi'nin de desteğiyle özel-

* Yüksek Lisans Öğrencisi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü – Ankara/Türkiye
saadetcetin45@gmail.com

likle Ahmet Yesevi üzerine çalışmalarıyla bilinen eski Türk dili profesörü Kemal Eraslan tarafından ihya edilmiş ve müstakil bir eser olarak yayına hazırlanmıştır.

Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanı Prof. Dr. Musa Yıldız'ın *Takriz* ve Prof. Dr. Necdet Tosun'un *Takdim* bölümlerini yazdığı eser 16 x 24 cm ebatlarında ve 96 sayfadan oluşmaktadır. Çağatay Türkçesi ile yazılmış olan eserde, giriş bölümünün ardından dil hususiyetleri başlıklı bölüme yer verilir. Sonrasında *Fakr-nâme*'nin esas metnine odaklanmakla birlikte tercüme metin ile tıpkıbasım da kitabı tamamlayan diğer önemli bölümlerdir.

Türkler arasında İslamiyet'in yayılmasında öncü rolü olan Ahmet Yesevi'nin Türk-İslam tasavvufunun temelinde kurduğu dört kapı kırk makam esasından bahisle *Fakr-nâme*'nin bu noktada taşıdığı önemin tespit edildiği *Takriz* ve *Takdim* bölümlerinde “fakr” kelimesinin anlam boyutu da incelenir. Buna göre “Fakr” kavramının, İslami anlayışın ve tasavvufi hayatın önemli kavramlarından olduğu anlaşılmaktadır. Zira “Fakirlik, muhtaç olmak” anlamlarına gelen “fakr”ın “Allah'a muhtaç olduğunun farkında olma” şeklinde özetlenen tasavvufi boyutu ifade edilmiş, bunun yanı sıra Hz. Muhammed'in “Fakr, benim iftiharımdır.” hadisinden yola çıkılarak bu kavram yüksek bir mertebe olarak değerlendirilmiş, gelenek içinde fakir yani Allah'a muhtaçlığının farkında olan kişi itibarlı bir konuma yükseltilmiştir.

Necdet Tosun'un ifadesiyle “Dervişlik Kitabı” olarak çevrilebilecek *Fakr-nâme*, tasavvuf yoluna girmiş olan bir dervişin uyması gereken kuralları, tarikat adap ve erkânını anlatır. Taşkent, Duşanbe, Almatı kütüphanelerinde bazı mecmualar içinde yazma nüshaları olan *Fakr-nâme*, ayrıca *Divan-ı Hikmet*'in bazı taş baskı nüshalarının başında Arap harfli olarak yayınlanmış.

Giriş'te yazar Eraslan, *Fakr-nâme* ile ilgili genel bir tanıtıma yer verir. Bu noktada Eraslan'ın *Fakr-nâme*'yi hem mukaddime hem bir risale olarak tanıtmak hususundaki hassasiyeti göze çarparken yapılan açıklama bu hassasiyeti son derece anlamlı kılmaktadır. Zira *Fakr-nâme*, içerik itibarıyla bir risale formatında olmasına karşın, kuruluş olarak *Divan-ı Hikmet*'in mensur bir mukaddimesi durumundadır ve Taşkent ile bazı Kazan baskılarının başında yer alır. Bu durum metnin Yesevi'nin hikmetlerine bir önsöz olarak hazırlanmış olabileceğini düşündürmektedir. Metnin içeriğinde fakr ve fakrın öneminin yanı sıra tasavvufun temel umdelerinden olan dört kapı on makamın açıklanması, tasavvuf yoluna dair dervişe öğütler verilmesi de bu metnin şiirlerden önce açıklama mahiye-

tinde bir önsöz olduğu yönündeki Eraslan'a ait görüşü kuvvetlendirmektedir. Ancak diğer yandan *Divan-ı Hikmet* yazmalarının hiçbirinde yer almaması, *Fakr-nâme*'nin Ahmet Yesevi'ye ait olup olmadığı konusunda bir belirsizlik meydana getirir. Fuat Köprülü *Fakr-nâme*'yi her ne kadar başka bir yazara ve bir eserin bölümüne ithaf etse de Kemal Eraslan, incelemelerinin bu iddiayı doğrulamadığını ifade etmektedir. Yazarın görüşü ise *Fakr-nâme* metninin *Divan-ı Hikmet*'in çoğaltılması sırasında müstensihlerin inisiyatifine bağlı bir ekleme olduğu yönündedir.

Giriş'in devamı niteliğinde olan *Fakr*, *Fakîr* ve *Fakr-nâme* başlıkları altında bu kavramların lügatteki ve tasavvuftaki manalarına değinen yazar, *Fakr-nâme*'yi; fakrı ve onun önemi ile makamlarını anlatan didaktik metinler olarak açıklıyor. Bu bilgilerin ardından *Fakr-nâmelere* örnek olarak ise Aşık Paşa'nın *Fakr-nâme* mesnevisini gösteren yazar bu eseri Yesevi'nin *Fakr-nâmesiyle* karşılaştırma yoluna gidiyor. Âşık Paşa'nın mesnevisinde fakrın ne olduğu ve önemi anlatılırken, Yesevi'nin *Fakr-nâmesinde* fakrın mahiyet ve öneminin yanı sıra dervişlik, dervişliğin kırk makamı, fakrın on makam, on nur, on yol ve on orunu ile fakr adabı, sekiz fakr makamı ve yedi fakr mertebesi, sofi, sofiliğin esas ve hususiyetleri konu edilerek bu eserin diğerinden farklılaştığı ve çeşitlendiği ifade ediliyor. Böylece giriş bölümünde eserin teknik bilgileri, mahiyeti ve muhtevası incelenirken genel anlamda *fakrnâme* türü ve geleneği hakkında da bilgi verilmiş olunuyor. Ayrıca tasavvufi gelenek içinde fakrın yeri ve *fakrnâmelerin* rolü açıklığa kavuşuyor.

Eraslan, *Fakr-nâme*'nin muhtevasına yönelik bu girişin ardından, eserin şekil yönünden incelenmesine geçmiştir. *Dil Hususiyetleri*, *Ses Hususiyetleri*'nde eser ses, şekil ve sentaks hususiyetleri açısından değerlendiriliyor. Ses Hususiyetleri başlığı altında eserde görülen ses olaylarına ve ses uyumlarına işaret ediliyor. Ünlü düşmesi, düzleşme, yer değiştirme, türeme gibi ses olayları ve kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık uyumları da metinden yapılan tespitlerle örneklendiriliyor. Şekil Hususiyetleri bahsinde *Fakr-nâme* metninde karşılaşılan hal, iyelik, aitlik, zaman, emir ekleri ile zamirler, sıfatlar, yardımcı fiiller, edatlar kullanım yerleri ve amaçları açıklanırken, sentaks hususiyetleri ise bildirme yardımcı fiili er-'in kullanımı, cümle unsurlarının sırası ve özne-yüklem arası miktar uyumsuzluğu üzerinden anlatılıyor.

İfade edilen bu inceleme ve açıklamaların ardından *Fakr-nâme*'nin esas metnine odaklanan kitapta öncelikle Latin harflerine çevrilmiş metin verilmekte,

devamında ise metnin günümüz Türkçesine yapılmış tercümesi yer almaktadır. Devamında yer alan *Notlar*'ın özellikle dilbilim araştırmacılarının istifadesi açısından oldukça yararlı bir çalışma olduğu görülüyor. Metinde geçen bazı kelimelerin dilbilimsel olarak incelendiği *Notlar*, hem bir etimoloji çalışmasına örnek teşkil etmekte hem de kelimenin metin bağlamındaki tahliline yer verilmektedir. Kitabın son bölümünü ise *Fakr-nâme*'nin tıpkıbasımı oluşturmaktadır.

Çalışma içerik ve amaç yönünden olduğu kadar düzenleme açısından da başarılıdır. Ömür Koç ve Cihangir Aşurov tarafından hazırlanan minyatürler, kitabın Ahmet Yesevi tanıtımına hizmet eden yönünü kuvvetlendirmektedir. Hazırlanan minyatürler Ahmet Yesevi'nin menkıbelerine işaret etmekte ve onun hikmetlerinden parçalar taşımaktadır.

Ahmet Yesevi Üniversitesi'nin anma yılı için hazırlattığı bu çalışma gerek düzenleme gerekse içerik seçimi ve sıralanışı yönüyle takdire değer bir yayındır. Bununla birlikte çalışmanın adlandırılması hususunda bir noktaya dikkat çekmek yararlı olacaktır. Yukarıda izah edildiği gibi *Fakr-nâme*, Ahmet Yesevi'nin kaleminden çıkmış bir eser olmayıp daha sonraki yıllarda *Divan-ı Hikmet*'e eklenen bir mukaddimedir. Hal böyleyken çalışmanın adının *Yesevi'nin Fakr-nâmesi* olarak seçilmesi kullanılagelen bir söyleyişin sonucu gibi görünmektedir. Metnin diğer fakr-nâme örneklerinden ayırt edilebilmesi adına bu söyleyişe devam edilmesi kullanışlı gibi görünse de eser ile yeni tanışanlar için sürüp gidecek bir yanılma payını beraberinde getirebileceği unutulmamalıdır. Bu sebeple başlığın, Ahmet Yesevi yerine *Divan-ı Hikmet* ile bir bağdaştırmaya gidilerek ifade edilmesi yararlı olabilir. Ayrıca eser incelenirken daha ziyade dilbilimsel bir bakış açısı söz konusudur. Kültürümüzün önemli bir parçasını oluşturan *Fakr-nâme*'nin, özellikle farkındalık oluşturma kaygısı gözetilen bir projede, gramer bakımından değerlendirilmesinin ciddi bir kazanım olduğu muhakkaktır. Söz konusu dilbilimsel açıklama ve tespitler, çok kıymetli olmakla birlikte, *Fakr-nâme*'yi Türk-İslam medeniyetinin bir taşıyıcısı yapan unsurlardan biri de onun muhtevası ve edebi boyutudur. Bu nedenle *Fakr-nâme* kitabının bir bölümünün de, metnin edebi değerlendirmesi ve bu noktadan yola çıkılarak Türk-İslam dünyası için taşıdığı önemin tespitine ayrılması, eserin değerini daha da arttıracığı gibi sonraki çalışmalar için de bir dikkat noktası olarak önerilebilir. Bu vesileyle gerek kitabın hazırlanmasında gerek Hoca Ahmet Yesevi'yi anma yılının bilimsel, sanatsal ve kültürel anlamda böyle verimli geçmesinde emeği olan tüm kişi ve kurumlara teşekkür etmek bir borçtur.